

Neoliberalismens idealborgere

Af:
Niklas Olsen og Jacob Jensen
Historie

Introduktion til temanummeret

I de sidste tyve år har der været en permanent bølge af forskning i neoliberalisme, forstået som det dominerende politiske paradigme i den vestlige verden siden 1970erne (Springer, Birch og MacLeavy 2016; Cahill, Cooper, Konings og Primrose 2018; Mirowski, Plehwe og Slobodian 2020; Callison og Manfredi 2020). Selvom kritikere har argumenteret for, at neoliberalismebegrebet er for bredt, udtyndet og politisk belastet til at have analytisk relevans (Flew 2014; Boas og Morse 2009), har forskere i feltet fundet en produktiv konsensus angående, hvad neoliberalisme er, hvor det kommer fra, og hvilken rolle den har spillet i politiske reformer. Hvad angår definitionen, drejer neoliberalisme sig om ambitionen om at bruge staten (og andre politiske institutioner) til at skabe sociale ordner, som hævder at være baseret på frie markeder og individuel frihed. Hvad angår dets oprindelse: neoliberalismen fik som bekendt sit politiske gennembrud i 1970erne og 1980erne, men har som ideologi og bevægelse rødder tilbage i mellemkrigstiden, hvor selv-erklærede liberale forsøgte at forny liberalismen ved at gentænke, hvordan staten kunne mobiliseres med henblik på at skabe og opretholde det frie marked (Walpen 2004; Mirowski og Plehwe 2009; Peck 2010; Burgin 2012; Stedman Jones 2012; Slobodian 2018). Og hvad angår dens politiske rolle, er forskere enige om, at neoliberalismen har resulteret i forskellige former for privatisering, deregulering og marketisering, der har svækket traditionelle former for demokrati, som fremhæver offentlig debat og flertalsafstemning

som hovedkilderne til legitimitet i politiske beslutningsprocesser (Biebricher 2018; Olsen 2018; Brown 2015).

Dette temanummer sætter fokus på et emne, som vi stadig kun har begrænset viden om: nemlig hvordan neoliberalismen bliver legitimeret og opretholdt som et attraktivt politisk paradigme. Vores udgangspunkt er, at neoliberalismens legitimitet og opretholdelse er tæt forbundet med konstruktionen af bestemte borgeridealer. Borgeridealer eksisterer naturligvis ikke kun i det neoliberale samfund, men udgør centrale søjler i enhver politisk orden. Sådanne idealer tilbyder ikke kun retninger for, hvordan enkeltpersoner skal forholde sig til deres medindivider, leve deres liv i og på tværs af forskellige institutionelle sammenhænge og opføre sig i samfundet. De er også vigtige for legitimering af institutionelle ændringer, retfærdiggørelse af stabile politiske ordner og sikring af støtte fra modstridende grupper i samfundet. Derfor er samfund bundet af ideelle versioner af deres borgere, hvis interesser - både forestillede og virkelige – kontinuerligt forsvares, beskyttes, støttes eller fremstilles som trusler, der skal håndteres på mere eller mindre tvangsmæssige måder.

I neoliberalisme-feltet har forskningen i ideologiens samfundsidealer været stærkt inspireret af Michael Foucaults forelæsninger på Collège de France i 1979, hvor han argumenterede for, at neoliberalismen sigter mod at producere en bestemt subjektivitet, hvor individer i alle samfundets sociale og politiske sfærer er konstitueret som subjekter, der er tvunget til at tænke og handle i overensstemmelse med principperne for konkurrence og økonomisk beregning for at øge deres ”menneskelige kapital.” I Foucaults optik tilskynder neoliberalisme således mennesker til at omforme deres private og offentlige liv efter entreprenørskabsidealer med virksomheden som rollemodel (Foucault 2009).

I dette temanummer – som udspringer af et kandidatkursus om emnet – fokuserer vi på konstruktioner af neoliberale idealborgere i Danmark siden 1980erne.¹ Samtidig med, at Foucault har udgjort en inspirationskilde, er det vores ambition at gå ud over hans analyse i to henseender. For det første ønsker vi at vise, at det neoliberale samfund ikke blot er kendetegnet af idealet om entreprenøren, men af mange borger-idealer, som refererer til forskellige menneskelige og samfundsmæssige værdier og funktioner, det tilsammen giver normative orienteringspunkter for samfundets medlemmer, bærende institutioner og ledende politikere. For det andet ønsker vi at vise, at det neoliberale samfund også rummer modbilleder til dens borger-

¹ Kurset, der blev afviklet i efteråret 2020, var foranlediget af DFF-projektet Key Actors: Peopling the Neoliberal Economy, der er støttet af Danmarks Frie Forskningsråd. Vi vil gerne benytte lejligheden til at takke DFF for støtten.

idealer, som er blevet udviklet af ideologiens kritikere med henblik på at afdække neoliberalismens bagsider i form af fx ulighed og gældsættelse.

I første artikel afdækker Jesper Lund Jørstian, hvordan investorsubjektet opstod og blev en idealborger i 1980'erne, og hvordan den har udviklet sig siden da. Jørstian opstiller fire typer investorer: den etiske investor, den kvindelige investor, den økonomisk uafhængige investor og den passive investor. På hver deres måde har disse fire investorsubjekter været med til at legitimere finansialiseringen af økonomien siden 1980'erne.

I anden artikel analyserer Niels Olav Holst-Larsen, hvordan disruption-idéen opstod, blev indført og implementeret i Danmark. Holst-Larsen giver dermed nye perspektiver på konkurrencestatens idéhistorie. Artiklen demonstrerer således, hvordan disruption er blevet mobiliseret i forsøget på at gøre både danske virksomheder og den danske stat konkurrencedygtige.

I tredje artikel afdækker Martine Seedorff Perregaard den rolle, gæld spiller i det neoliberale samfund. Perregaard viser, hvordan individualiseringen af uddannelsesfinansiering i USA og Storbritannien har været med til at gøre gældsathed til et centralt omdrejningspunkt i finansialiseringens tidsalder. Afslutningsvis demonstrerer artiklen, at denne gældsathed hæmmer social mobilitet og øger uligheden.

I fjerde og sidste artikel analyserer Kathrine Wang Langer, hvordan nudging kom til Danmark. Langer argumenterer for, at såkaldt libertariansk paternalisme er ved at erstatte neoliberalismen som den dominerende gouvernementalitet. Artiklen demonstrerer afslutningsvis, hvordan dette er kommet til udtryk under pandemien, hvor nudging har været ét af sundhedsstyrelsens foretrukne redskaber til at tvinge folk til at holde afstand, spritte hænder og bære masker.

Samlet set viser artiklerne forskellige nye aspekter af neoliberalismens historie i Danmark, som gør os klogere på dens legitimering gennem investorsubjektet og disruption-idéen, dens skyggeside i form af gældsætning og en ny hypotese om, hvad den måske er ved at blive erstattet af.

Litteraturliste:

- Biebricher, Thomas (2018): *The Political Theory of Neoliberalism*, Stanford University Press.
- Brown, Wendy (2015): *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution*, Zone Books.

- Burgin, Angus (2012): *The Great Persuasion: Reinventing Free Markets since the Great Depression*, Harvard University Press.
- Cahill, Damien, Melinda Cooper, Martjin Konings og David Primrose, red. (2018): *The SAGE Handbook of Neoliberalism*, SAGE.
- Callison, William og Zachary Manfredi, red. (2020): *Mutant Neoliberalism: Market Rule and Political Rupture*, Fordham University Press.
- Flew, Terry (2014): "Six Theories of Neoliberalism," *Thesis Eleven*, 122, 1, 49–71.
- Foucault, Michel (2009): *Biopolitikens fødsel: Forelæsninger på Collège De France, 1978-1979*, Hans Reitzels Forlag.
- Mirowski, Philip og Dieter Plehwe, red. (2009): *The Road from Mont Pelerin: The Making of a Neoliberal Thought Collective*, Harvard University Press.
- Mirowski, Philip, Dieter Plehwe og Quinn Slobodian, red. (2020): *Nine Lives of Neoliberalism*, Verso.
- Olsen, Niklas (2018): *The Sovereign Consumer: A New Intellectual History of Neoliberalism*, Palgrave Macmillan.
- Peck, Jamie (2010): *Constructions of Neoliberal Reason*, Oxford University Press
- Slobodian, Quinn (2018): *Globalists: The End of Empire and the Birth of Neoliberalism* Harvard University Press.
- Springer, Simon, Kean Birch og Julia MacLeavy, red. (2016): *The Handbook of Neoliberalism*, Routledge.
- Stedman Jones, Daniel (2014) *Masters of the Universe: Hayek, Friedman, and the Birth of Neoliberal Politics*, Princeton University Press
- Taylor, A., C. Boas and Jordan Gans Morse (2009): "Neoliberalism: From New Liberal Philosophy to Anti-Liberal Slogan," *Studies in Comparative International Development* 44, 2, 137–161.
- Walpen, Bernhard (2004): *Die offenen Feinde und ihre Gesellschaft: Eine hegemonietheoretische Studie zur Mont Pèlerin Society*, VSA Verlag.

